

פניני תרגום יזנר

חידושים ופנינים בפרשנות המקרא מתרגום יזנר בן עוזיאל

גיליון מספר: 59

פרשת ויגש

ת"י מפרש שיהודה טען ליוסף שמתחילה אמר שהוא ירא מה' ולבסוף חזרו דיניו להיות דומים לדיניו של פרעה. ת"י לא פירש מה הם דיניו של פרעה ומה אירע כעת שיהודה טען על דיניו של יוסף שהם כשל פרעה.

יש שהבינו בת"י שכוונתו לדברי המדרש (בר"ר צגו) המובאים ברש"י 'מה פרעה גוזר ואינו מקיים, מבטיח ואינו עושה, אף אתה כן', שהבטחת לשים את עיניך על בנימין וכי זו היא שימת עין שיהיה לעבד? וראה במפרשים (חזקוני כאן) שביארו אלו הבטחות הבטיח פרעה ולא קיים.

בדרך נוספת ניתן להבין את דברי ת"י עפ"י המתבאר במפרשים שהאחים הבינו היטב שהגביע הוכנס במכוון לאמתחתו של בנימין במטרה להתעולל ולקחתו לעבד³. וכמו שכתב רש"י לעיל (מב, כח) שכבר כשנתגלה שהושב הכסף לאמתחתו של לוי, הבינו

כִּי כְמוֹךָ כְּפָרְעָה • במה דימה יהודה את יוסף לפרעה?

(מד, יח) וַיִּגֶשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי יְדָבָר נָא עֲבֹדָךְ דָּבָר בְּאֲזְנֵי אֲדֹנָי וְאֵל יְחִיד אֲפָךְ בְּעֶבְדְּךָ כִּי כְמוֹךָ כְּפָרְעָה.

מה הפירוש 'כי כמוך כפרעה'? עוד יש להתבונן מה היתה טענת יהודה ליוסף? הלא הגביע נמצא באמתחת בנימין והאחים גזרו את דינו מראש: 'אשר ימצא אתו מעבדיך ומת' (לעיל מד, ט)?

וביותר, שהלא כשבא יהודה לפני יוסף קבל על עצמו עבדות לו ולכל אחיו, וכמו שנאמר (לעיל מד, טז): "ויאמר יהודה מה נאמר לאדני, מה נדבר ומה נצטדק... הננו עבדים לאדני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו", ויוסף הקל מענשם ורצה את בנימין לבדו לעבד, ומדוע מחמת זה יצא קצפו של יהודה על יוסף?

בת"י מתבאר לכאורה הדבר:

אָדוֹם מִן שַׁעֲתָא דְאַתְיִנָּה לְוַתָּךְ הוּת אָמַר לָן מִן קָדָם יְיָ אֲנָא דְחַל וְכִדּוֹן חֲזָרוֹן דִּינִיךָ לְמַהוּי מַדְמִינָן לְדִינֵנוּי דְפָרְעָה.

[כי משעה שבאנו לפניך היית אומר לנו 'מלפני ה' אני ידא', ועכשיו חזרו משפטיך להיות דומים לדיניו של פרעה].

מצבת זכרון

לעילוי נשמת אבינו וזקננו, איש אמת בכל רמ"ח ושס"ה דולה ומשקה מתורתו של תרגום יזנר, הרב המחבר

רבי מאיר ב"ר משה שפירד זצ"ל

בעמ"ס 'משמעות האותיות' ופניני תרגום יזנר עה"ת

אוד מוצל מניא זהריגה, משחר נעוריו הגה בתורה כיבד אב ואם במסירות רבה, העמיד תלמידים הרבה לתורה ולתעודה בשיעוריו המיוחדים הנחיל אהבת תורה נלחם בעוון מול הרחוקות הרעות, את גדלותו הצניע מבלי להיראות בעל צדקה וחסד מופלא, קיבל ייסורים באהבה ובשמחה

נלב"ע י"א טבת תשפ"א

ת.נ.צ.ב.ה.

רבי מאיר זצ"ל הגה את הרעיון לאסוף וללקט פנינים מתורתו של תרגום יזנר ולקבצם עלי ספר, וכך עשה לפני שנים רבות בעת שחלה והוצרך לצאת מעירו לטיפול יומי במשך כמה חודשים, לקח עמו מקראות גדולות ועוד כמה ספרים. וקיבץ הרבה מהפנינים שבת"י על התורה, אשר החלו לראות אור לאחר פטירתו ביום י"א בטבת תשפ"א, ויוצאים כיום במתכונת של עלון שבועי על פרשת השבוע.

זכה רבי מאיר זצ"ל שכתביו איבדו בבי מדרשא והתקבלו בכל קצווי תבל על שולחן מלכים בחיבה והערכה רבה. ומשמאי נתגלגלו הדברים שיום פטירתו יחול ביום השלמת המחזור הראשון של גיליונות 'פניני תרגום יזנר על התורה', עם יציאת גיליון 60 בעז"ה בשבוע הבעל"ט.

1. בדפוסים בשיבוש 'לריבנו דפרעה', ואם כגירסה זו היה צ"ל 'לריבונך פרעה'.
2. ת"י עה"פ (מד, כא) "ותאמר אל עבדיך הורידוהו אלי ואשימה עיני עליו", הוסיף, שיוסף אמר שישים עיניו על בנימין לטובה - וביאר האבהת יזנר שיוסף אמר להם שיחמול עליו וישמרהו, וזהו שאמר לו כאן יהודה וכי זו היא שימת עין וכו'.
3. ראה בדעת זקנים שכתב שהאחים חשדו ביוסף: כי כמוך כפרעה - כשם שפרעה

אולם כאן לא נתבאר על מה בכה יוסף ומדוע לא בכו האחים עמו?
בת"י מתבאר הדבר:

וַיִּנְשֵׁק לְכָל אָחָיו וּבָכָא עֲלֵיהוֹן, דְּחָמָא דְּמִשְׁתַּעְבְּדוּן
לְבִינֵי עַמְמִיָּא.

[ונשק לכל אחיו ובכה עליהם, מפני שחזה שישתעבדו
בין העמים].

ת"י מבאר שאף בכיו של יוסף על אחיו, לא היה בכי של התרגשות
מהמפגש המחודש, אלא מפני שצפה ברוח הקודש את שעבוד
הגלויות. וכמובא גם בזוה"ק שיוסף בכה על גלות עשרת השבטים
(ח"א רט:):

וּלְבַתְרָא דְּבַכָּה עַל דָּא, בְּכָה עַל שְׁבֻטֵין דְּאַתְגְּלוּ. פִּד
אַתְחַרִּיב בֵּי מַקְדָּשָׁא, כְּלֵהוּ שְׁבֻטֵין אַתְגְּלוּ מִיָּד, וְאַתְבְּדוּ
בֵּינֵי עַמְמִיָּא. הָדָא הוּא דְּכַתִּיב וַיִּנְשֵׁק לְכָל אָחָיו וַיִּבְכֶּה
עֲלֵיהֶם, עֲלֵיהֶם וַדָּא. עַל כָּלֵם בְּכָה, עַל בֵּי מַקְדָּשָׁא
דְּאַתְחַרִּיב תְּרִין זְמָנֵין, וְעַל אָחָיו עֲשָׂרַת הַשְּׁבֻטִים,
דְּאַתְגְּלוּ בְּגִלְוֹתָא וְאַתְבְּדוּן בֵּינֵי עַמְמִיָּא. וְאַחֲרֵי כֵן
דְּבָרוּ אָחָיו אִתּוֹ, וְלֹא כְּתִיב וַיִּבְכּוּ, דְּהָא אִיהוּ בְּכָה,
דְּנִצְנָצָה בֵּיהּ רוּחָא קְדִישָׁא, וְאַיְנוּן לֹא בְּכֹה, דְּלֹא שָׂרָא
עַלֵּיהוּ רוּחַ קוּדְשָׁא:

בדברי הזוה"ק נוסף ביאור, מדוע לא בכו האחים עם יוסף, מפני
שלא שרתה עליהם רוח הקודש באותה שעה.

וְאַתָּה צְוִיתָה • מדוע פרעה דאג לכיבוד

אב של יוסף?

(מה, יט) וְאַתָּה צְוִיתָה זֹאת עֲשׂוּ וְגו'.

בפסוק לא התפרש מי הוא שציווה את יוסף, ומתי?

רש"י מפרש שפרעה הוא המצווה וציווה את יוסף להורות לאחיו
שיקחו עגלות. וקשה שבפסוק נכתב "צְוִיתָה" - בלשון עבר,
ולרש"י הוא לשון הווה - שכעת מצווה עליו?

השכל טוב מבאר שהציווי בלשון עבר חוזר למה שנאמר לעיל
(פס' יז) 'וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהָ אֶל יוֹסֵף אָמַר אֶל אָחֶיךָ זֹאת עֲשׂוּ טַעֲנוּ אֶת
בְּעִירְכֶם וְלָכוּ בְּאוֹ אַרְצָה כְּנַעַן', ובא להדגיש שנטילת העגלות היא
ברשות פרעה, כי היה אסור להוציא עגלות ממצרים באותה העת.
כיוצא בזאת ביארו הרמב"ן ורובנו בחיי, שיוסף על דעת עצמו לא
היה חושב לקחת מעגלות פרעה, ולכן ציווהו.

האחים שהכסף הושב במכוון במטרה לעליל עליהם עלילות.
ואף כאן ידעו האחים שבנימין לא גנב חלילה את הגביע, ותלו
שצרה זו אירעה להם בעוון מכירת יוסף, כאמרם: (לעיל מד, טז)
'האלקים מצא את עוון עבדיך' וברש"י: 'יודעים אנו שלא שרחנו,
אבל מאת המקום נהיתה להביא לנו זאת, מצא בעל חוב מקום
לגבות שטר חובו'.

על רקע דברים אלו באה טענת יהודה אל יוסף שהתנהלותו עמם
מעת שבאו לפניו ועד למעשה הטמנת הכוס באמתחת בנימין,
אינה עולה בקנה אחד עם האמירה 'את האלוקים אני ירא', אלא
דומה יותר לאופן התנהלותו של פרעה המתחכם בדיניו ומעליל
עלילות.

ועל כך פירט יהודה את כל הקורות אותם עם יוסף, החל
משאלותיו היש לכם אב או אח. וכמש"כ רש"י: 'אדני שאל את
עבדיו - מתחילה בעלילה באת עלינו, למה היה לך לשאול כל
אלה, בתך היינו מבקשים, או אחותינו אתה מבקש'.

הכרה זו בעלילותיו של יוסף קיבלה תוספת חיזוק בעונש הקל
שיוסף רצה להשית עליהם ולקחת את בנימין לבדו לעבד, על
אף שראויים כולם לעונש, וכמו שכתב רש"י (לעיל מד, י) 'עשרה
שנמצאת גניבה ביד אחד מהם, כולם נתפשים'. והבינו האחים
שהקלה זו אינה נובעת מהתחסדותו של יוסף עמהם לפנים
משורת הדין, אלא שזו היתה עלילתו מלכתחילה ולכן הטמין את
הכוס וכו'.

ולכך באה טענתו של יהודה שעלילות אלו אינם 'יראת ה' אלא
כדיניו של פרעה.

וַיִּבְךְ עֲלֵהֶם • על מה בכה יוסף ומדוע בכה

לבדו?

(מה, טז) וַיִּנְשֵׁק לְכָל אָחָיו וַיִּבְךְ עֲלֵהֶם וְגו'.

מדוע כשיוסף נפל על צוארי בנימין נאמר שבנימין בכה
עמו (לעיל פס' יד) 'וַיִּפֹּל עַל צְוֹאֲרֵי בְנִימִן אָחָיו וַיִּבְךְ וּבְנֵימִן
בְּכָה עַל צְוֹאֲרָיו', ואילו כשנפל על צוארי האחים נזכר רק
שיוסף בכה ולא אחיו?

עוד יש לידע על מה בכה יוסף על צואר אחיו ובשלמה
על צוארו של בנימין מובא בחז"ל (בר"ר צג, יב; ומגילה טז: הובא
ברש"י וכן פירש ת"י שם) שיוסף בכה על שתי מקדשות שנבנו
בחלקו של בנימין ועתידיים להחרב, ובנימין בכה על
משכן שילה שנבנה בחלקו של יוסף ועתידי להחרב.

חמד שרה אמנו בשביל יופיה. כן אתה חומד בנימין לעבד בשביל יופיו. וכן בספורנו לעיל.

4. יתכן ויש מקום לומר לדרך זו שבקשת יהודה בסוף דבריו לשבת תחת בנימין, היתה להוכיח טענתו שיוסף מבקש עלילה לקחת את בנימין, כי למרות ש'לכל דבר אני מעולה ממנו, לגבורה למלחמה ולשמשי' (רש"י שם) מכל מקום לא תסכים כי הנך מבקש בעלילה את בנימין דייקא.

וביאר הרמב"ן שדרשו כן ממלת רוח, שלא אמר ויחי יעקב אביהם". כלומר מעצם המילה רוח. ואילו בפירוש ברטנורא על רש"י ביאר: "מדשני קרא וכתב רוח ולא כתב נפש, ורוח הוא לשון רוח הקדש כד"א 'ורוח קדשך אל תקח ממני' (תהלים נא, ג).

הבסיס לפירושים אלו הוא לכאורה מדרש חז"ל (המובא בפרקי דר"א פרק לז, ותנחומא וישב סימן ב):

"ומצאו יוסף חי והתירו את החרם, ושמע יעקב שהוא חי וכתב בו, ותחי רוח יעקב אביהם, וכי מתה היתה, אלא שחיתה מן החרם ושרתה בו רוח הקודש שנסתלקה הימנו" [לשון התנחומא].

מלשון המדרש משמע שבגלל החרם נסתלקה ממנו רוח הקודש, ויש לבאר עפ"י מה שמובא בחז"ל (פרקי דר"א שם) שהאחים צירפו את השכינה לחרם, ומשכך היא נסתלקה מיעקב כדי שלא ידע מחמתה את האמת, עד שהתירו השבטים את החרם ואז יכלה השכינה שוב לשרות עליו. ובאגרא דכלה (ויגש ד"ה הרב הקדוש) מסביר לפי זה את שאלת יוסף לאחיו כשהתגלה אליהם 'העוד אבי חי': "הפירוש לדעתי ששאל אותם אם מרוצים הם שיהיה אביהם חי היינו ברוח הקודש, כי הוסר ממנו כל ימי אבל בכדי שלא לגלות, עד שאמרו לו הבשורה ותחי רוח יעקב".

ביאור נוסף למה נסתלקה ממנו רוח הקודש מובא בלקח טוב, על יסוד מאמר חז"ל (שבת ל:): "שאינן שכינה שורה לא מתוך עצבות וכו' אלא מתוך דבר שמחה של מצוה", ומאחר שהיה עצב על שאבד ממנו יוסף - נסתלקה הימנו שכינה. וכן מובא בפירושי בעלי התוס' (ובתוס' ב"ב קכא. ד"ה יום), ובשמונה פרקים להרמב"ם (פרק ז).

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב • מדוע יעקב הודה כעת על כל חסדיו?

(מה, כח) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד יוֹסֵף בְּנִי חַי וְגוֹ'.

מה פשר מלת "רב" בהקשר של פסוקנו?

הנה מלת "רב" לפעמים מורה על ריבוי, ולפעמים מורה על הגבלה, שהיא ניגוד של ריבוי, כמו רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בַּדָּבָר הַזֶּה' (דברים ג, כו). אך אפשר שגם במקרים אלו יסודה בריבוי, ומתוך הריבוי באה ההגבלה, כאומר "מספיק לך ריבוי הברכה שיש לך ואינך צריך עוד". כמו שפירש רש"י על הכתוב (במדבר לט, טו) 'וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב לָכֵם': "הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדולה".

גם בפסוקנו נאמרו פרושים על שתי הדרכים הללו, ריבוי והגבלה: רש"י פירש רב מענין ריבוי: 'רב לי עוד שמחה וחדוה, הואיל ועוד יוסף בני חי'. ואילו רשב"ם פירשו מענין הגבלה והסתפקות: "די

ואילו הרד"ק מבאר בשם אביו כי "צִיּוּתָהּ" אינו מדבר על ציווי של פרעה ליוסף, אלא לציווי של יוסף עצמו [כאילו נקוד 'צִיּוּתָהּ'], ומפרש שיוסף הוא שציוה שלא יוציאו עגלות ממצרים, ועל זה אמר לו פרעה, אף על פי שאתה צויתתה בזה, אמור לאחריך שיקחו להם עגלות.

גם הזוה"ק פ"י כאילו יוסף ציווה, שדרשו (בח"א ר"י): מכך שנכתב 'צִיּוּתָהּ' במילוי ה"א - שיוסף הוא שביקש את העגלות, ומבאר 'הכתב והקבלה' שאכן פרעה הוא שציווה בפועל על העגלות, אך עשה זאת לרצונו של יוסף.

אולם ת"י מפרש באופ"א:

וְאַנְתָּ יוֹסֵף מְפַקֵּד בְּאֵיכָד אֲבִיךָ, בְּגֵן בֶּן אִימֹר לְאַחֶיךָ דָּא עֵיבִידוּ.
[ואתה יוסף מְצַוָּה על כבוד אביך, בגלל בן אמור לאחריך: זאת עֲשֹׂו].

ת"י מבאר שהכוונה לציווי העקרוני שיוסף חייב בכבוד אביו. ומפני ציווי זה הורה לו פרעה לקחת עגלות.

טעם הדבר שפרעה 'דאג' לכיבוד אב של יוסף, ביאר הי"ן הטוב (הערה 15), שפרעה חשש שמפני כבוד אב ירצה יוסף לצאת בעצמו ממצרים אל אביו, וכדי למנוע מזה אמר לו שהוא יתן להם את העגלות (המזכרות בהמשך הפסוק) ויהיה הדבר נקרא על שמו, ובזה יקיים המצוה כאילו הלך בעצמו.

וְתַחֵי רוּחַ יַעֲקֹב אָבִיהֶם • הטעם שנסתלקה השכינה מיעקב כל זמן המכירה

(מה, כז) ... וְתַחֵי רוּחַ יַעֲקֹב אָבִיהֶם.

מה פשר הלשון ותחי "רוח" יעקב?

רש"י מפרש ששרתה עליו שכינה שפירשה ממנו. אך לא התפרש אימתי נסתלקה ממנו ומדוע?

בת"י מוסיף שהשכינה הסתלקה ממנו בזמן מכירת יוסף:

וְשָׂרְתָה רוּחַ נְבוּאָה דְאַסְתַּלְקַת מִנָּה בְּעֵדֵן דְּזַבְּיֵנוּ יְת יוֹסֵף, וְתַבְתַּת עֲלָיו יַעֲקֹב אָבוּהוּן
[ושרתה רוח נבואה, שהסתלקה ממנו בזמן שמכרו את יוסף, ושבה על יעקב אביהם].

מבואר בת"י (וכ"ה באונקלוס) כרש"י שרוחו של יעקב חיתה בשוב אליה רוח הנבואה אשר הסתלקה ממנו כל זמן המכירה.

בפוגת לבי שלא האמנתי, אלא ודאי עוד יוסף בני חי⁵.

גם ת"י מפרש על דרך ריבוי אך בשונה מרש"י:

וְאָמַר יִשְׂרָאֵל, סִגְיָן טַבּוֹן עֲבַד עָמִי יְיָ שִׁיזְבְּנִי מִן יְדוּי דְעֵשׂוֹ וּמִן יְדוּי דְלָבָן וּמִן יְדוּי דְכַנְעָנָי דְרָדְפוּ בְּתַרְאֵי, וְסִגְיָן נְחָמֵן חֲמִית וְסִפִּיתִי לְמַחְמִי, וְלָדָא לֹא סִפִּית דְעַד כְּדוֹן יוֹסֵף בְּרִי קַיָּם.

[ואמר ישראל: הרבה טובות עשה עמי ה', הצילני מיד עשו ומיד לבן, ומיד הכנענים שרדפו אחרי, והרבה נחמות ראיתי וציפיתי לדאות, ולזה לא ציפיתי שעד כה יוסף בני חי].

ת"י מפרשה על ריבוי הטובות, ומונה את החסדים שעשה ה' עם יעקב מהצלתו מעשו ולבן ועד שבישרו כי עוד יוסף חי, ועל כולם מודה יעקב עתה, כדרך שמצינו בשו"ע (או"ח ריח,ה) "מי שנעשה לו נסים הרבה, בהגיעו לאחד מכל המקומות שנעשה לו נס - צריך להזכיר כל שאר המקומות, ויכלול כולם בברכה אחת".

אימתי הכנענים רדפו אחרי יעקב?

בת"י מונה בתוך הטובות, שה' הצילו מידי הכנענים אשר רדפו אחריו, ולכאורה אירוע זה אירע אחר מעשה דינה ונקמת שמעון ולוי בבני שכם. כמתואר בספר הישר גודל המלחמות שהיו אז, וכבר הוזכר ברמב"ן "ואם נאמין בספר "מלחמות בני יעקב" (הוא ספר הישר) בא להם פחד אביהם כי נאספו שכני שכם ועשו עמהם שלש מלחמות גדולות ולולי אביהם שחגר גם הוא כלי מלחמתו ונלחם בהם היו בסכנה כאשר יספר בספר ההוא".

אלא שמפשטות הפסוקים נראה שלא רדפו אחר יעקב ובניו, ככתוב וַיִּסְעוּ וַיְהִי חַתַּת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְנֵי יַעֲקֹב.

אכן בחז"ל (בר"ר פאד, הובא ברמב"ן הנ"ל). מוזכר שהאומות סביבותיהם אכן זממו להילחם בהם וה' לא נתן להם:

"א"ר שמואל, בשלשה מקומות נתכנסו עובדי כוכבים לעשות מלחמה עם בני יעקב ולא הניח להם הקדוש ברוך הוא, דכתיב 'ויסעו ויהי חתת אלהים' וכו'".

ועל כך באה כעת הודאתו של יעקב. (אהבת יהונתן).

אל תירא מִרְדֵּה מִצְרַיִמָּה • ממה פחד יעקב?

(מו,ג) ... אל תירא מִרְדֵּה מִצְרַיִמָּה וגו'.

ממה ירא יעקב - עד שאמר לו ה' "אל תירא?" עוד יש לדקדק למה אמר "מרדה מצרימה" ולא מרדת מצרימה, כמו 'פְּדֵעֵהוּ מִרְדַּת שְׁחַת' (איוב לג,כד).

לא תדחל מלמיוחות למצרים על עסק שעבודא די פסקית עם אברהם.

[אל תירא מלרדת למצרים על ענין השיעבוד שפסקתי עם אברהם].

ת"י מפרש שיעקב ירא משיעבוד מצרים שיבא בעקבות ירידתו לשם⁷. ואפשר שזה נרמז בשינוי הלשון הנזכר, "מרדה" - מלשון רדיה ושיעבוד.

דורשי רשומות דרשו את שינוי הלשון כרומז למנין שנות השיעבוד, וכ"כ האלשיך:

ורמז לו מנין רד"ו והבטיחו על פי דרכו כי לא יהיה כל מנין רד"ו הגלות כי אם רד"ה, כי שנת המכות מהחל הדם ליהודים היתה שמחה תחת שיעבוד. ועל כן לא אמר לו ה' מרדת מצרימה רק מרדה מצרימה לרמז על מנין רד"ה⁸.

שְׂאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית • היתכן ששמעון

נשא כנענית?

(מו,י) ... וְשְׂאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית.

לפי פשוטו נראה ששמעון נשא אשה כנענית וממנה נולד שאול, וכך פירש האב"ע, והסביר שלכך פירסמו הכתוב, כי בניגוד לאחיו, הוא עשה שלא כהוגן. אבל קשה איך ייתכן ששמעון ישא כנענית, דבר שנזהרו בו אבותיו, "אפשר בא אברהם והזהיר את יצחק, בא יצחק והזהיר את יעקב, ושמעון בנו אזיל ונסיב?" (לשון המזרחי עפ"י פסחים נ).

אכן רש"י מבאר באופן אחר ש"בן הכנענית" היינו בנה של דינה, שנבעלה לכנעני: "כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת

5. ויעויין בדעת זקנים שהביא פירוש נוסף בשם מהר"י קרא שפירש את "רב" כמו רב חובל, ופירש הפסוק 'רב, עוד יוסף בני חי?' היינו שיעקב שאל את רב העגלות ומנהיגם האם אמת דיברו בניו (לפי פיסוק הטעמים אכן מלת רב נפרדת מהמשך, ועומדת בפני עצמה).

6. סכ"ה מלשון צפ"ה, כמו שמשמע מחז"ל (סנהדרין ט:): "ולמה נקרא שמה יסכה - שסוכה ברוח הקדש", כלומר שצופה ומביטה ברוח ק".

7. וכן פירש האוה"ח (לעיל מה,כו): "או לצד שבשורה זו (של מציאת יוסף) גורמת ירידת מצרים והשעבוד הקשה אשר מררו את חיי ישראל במצרים, וכן תמצא שהיה ירא מירידת מצרים עד שאמר לו ה' אל תירא מרדה מצרימה".

8. ובמנחת יצחק (ח"ד קונט' דברי חפץ, לפרשת ויגש) כתב שרד"ה עם הכולל עולה למנין רד"ו.

[ובני יששכר חכמים ובעלי חשבון, ושמותיהם תולע ופזה ויזב ושמרון].

דרכו של ת"י לדרוש משמעויות הנרמזות בשמות של האבות, השבטים ובניהם, ואף כאן הוא רומז למסורת הידועה עוד מהמקרא ששבט יששכר הצטיין בחכמה ובינה, כמו שכתוב (דה"א יב, לג) 'ומבני יששכר יודעי בינה לעתים'¹². ובתרגום שם פירש שהיו חכמים לקבוע ראשי שנים וראשי חדשים ולעבר חודשים ושנים ולכאז' זה גם כוונת התרגום כאן בתרגומו 'מרי חושבנא'.

בת"י ישנה משמעות ששמות בני יששכר רומזים לענין זה.

ואכן מצינו מדרשים נוספים כיוצא בזה: "תולע - מה תולעת זו אין לה אלא פיה, כך שבט יששכר אין להם אלא הגיון פיהם" (מדרש הגדול), ובשכל טוב דרש את השמות בפסוקנו על לימוד התורה:

ובני יששכר תולע - שמתעדן כתולע בתלמוד תורה וכו'. ופזה - שמרחיב פה ומאיר פנים בהלכה. ויזב - שקולו כיבוב בדברי תורה וכו'. ושמרון - ששמרו את התורה כהלכותיה, שנא' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל.

ובני זבולון • בהסכם יששכר וזבולון האם יששכר מפסיד משהו משכר לימודו?

(מו, יד) ובני זבולון סרד ואלון ויחלאל!

מה משמעות שמו של סרד בן זבולון?

בת"י מתבאר הדבר:

ובני זבולון תגדו מדי פדקמטיא מפרנסין ית אחיהון בני יששכר ומקבלין אגד פותהון ושומהון סרד ואלון ויחלאל!

[ובניו של זבולון סוחרים בעלי סחורה, מפרנסים את אחיהם בני יששכר ומקבלים שכר כמוהם, ושמותיהם סרד ואלון ויחלאל]

ת"י מבאר שבני זבולון עסקו בפרקמטיא ופירנסו את אחיהם בני יששכר, ובשכל טוב מבאר כדרכו לעיל שדבר זה נרמז בשמו של 'שרד' שלכך נקרא 'שרד' מלשון בגדי שרד שהם נועדו להיות

עד שנשבע לה שמעון שישאנה⁹, ומקורו במדרש (בר"ר פ,יא). ויעויין במזרחי ובפירושו ריב"א (מבעלי התוס' על התורה) שהקשו כיצד אפשר שנשא אחותו, יעו"ש תירוצם.

ת"י מפרש באופ"א:

ושאול הוא זמרי דעבד עובדא דכנענאי בשטים.

[ושאול הוא זמרי, שעשה כמעשה הכנענים בשטים].

ת"י מפרש ש"בן הכנענית" אין משמעו שנולד מכנענית, אלא זהו כינוי לאדם לפי מעשיו, ושאול הוא זמרי בן סלוא, ונקרא בן הכנענית לפי שעשה מעשה כנעני¹⁰. במקום אחר (שמות ו,טו) מפרש ת"י גם את השם "שאול" בקשר למעשה זמרי: "ושאול הוא זמרי דאשאיל נפשיה לזנותא ה' בכנענאי". ומקור הדברים נמצא בחז"ל (סנהדרין פב: ובנוסח דומה בבבב"ר כא,ג):

אמר רבי יוחנן, חמשה שמות יש לו. זמרי, ובן סלוא, ושאול, ובן הכנענית, ושלומיאל בן צורי שדי... שאול - על שהשאיל עצמו לדבר עבירה, בן הכנענית - על שעשה מעשה כנען.

במדרש אחר הובאו ג' הדעות אודות זהותו של שאול:

ושאול בן הכנענית בן דינה שנבעלה לכנעני וכו'. ר' יהודה אומר שעשה כמעשה כנענים. ר' נחמיה אומר שנבעלה מחוי שהוא בכלל כנענים, ורבנן אמרי נטלה שמעון וקברה בארץ כנען¹¹. (ב"ר פ).

וראה עוד בנושא זה בגיליון פרשת וארא, כיצד חי זמן כה רב עד מעשה זמרי בן סלוא?

ובני יששכר • שמות בני יששכר רומזים על תכונת השבט

(מו, יג) ובני יששכר תולע ופזה ויזב ושמרון.

מדוע נקראו בני יששכר בשמות אלו?

ובניו דיששכר חכימין ומדי חשבנא, ושומהון תולע ופזה ויזב ושמרון.

9. ונראה שמעון נולד להם שאול (עיי' רש"י וחז"ל בבראשית מו, י) וי"א ששאול זה נולד אף מטיפתו של שכם כמעשה דינה ולכך יצא קלקולו של זמרי מצאצאיו, והטעם שהוא מיוחס לשבט שמעון היות נולד אף משמעון. (ראה 'קהלת יעקב' (ערך ז"מ ד"ה זמרי), וע"ע 'שער מאמרי רז"ל' להאר"י ז"ל (בחלק מאמרי מדרשי רז"ל ד"ה ואח"כ נראה שמעון), וע"ע ב'שפתי כהן על התורה' (פרשת וישלח ד"ה ואפשר עוד לתת טעם) שתיבות שמו של 'זמרי בן סלוא' הן בגימטריא 'ימ"שקם'.
10. מצינו כיוצא בזה שדרשו חז"ל (מגילה יב:) מה שכתוב בייחוסו של מרדכי (אסתר ב,ה) 'בן יאיר בן שמעי' בן קיש' שהכוונה על מעשיו הטובים: "בן יאיר - בן שהאיר עיניהם של ישראל בתפלתו, בן שמעי - בן שמע אל תפלתו, בן קיש - שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו".
11. ולכך נקראת 'כנענית' כי נקברה בארץ כנען, ולפירושו זה אין הביטוי כנענית בא לבטאות פחיתות אלא לציין את העובדה שדינה נקברה בארץ כנען.
12. ראה ב"ק יז: "כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים... וזוכה לבניה כיששכר, דכתיב, ומבני יששכר יודעי בינה לעתים".

והנה ממה שכתב ת"י שבני זבולון מקבלים שכר כבני יששכר למדנו ששכרם של בני יששכר אינו מתחסר, ואף שכרם של בני זבולון אינו רק מחצה אלא 'שקל הקודש כפול הוא'.

וראה בפלא יועץ שכתב שלעולם בהסכם יששכר זבולון מאבד יששכר את מעלת לימוד התורה מתוך הדחק, ואת מעלת הלומד שלא ע"מ לקבל פרס.

ומאיךך במעשה רב (אות לד) מובא הוראת הגר"א שלמרות שיחסר שכרו של יששכר יעשה רצון הבורא בשביל שיוכל ללמוד יום שלם:

שאלתיו עוד על קבלת פרס מלימודי חלק כיששכר וזבולון, או שנראה שלומד על מנת לקבל פרס, והשיב: אם עינו צרה ליתן לאחר חלק מלימודו הוא מראה בעצמו שרוצה ליקח כל השכר לעצמו ולמעט רצון הבורא ית"ש כדי לעשות רק רצונו. אבל צריך שיהיה רק רצונו לעשות רצון הבורא ומינה יתקלס עילאה. ואם מקבל פרס מאהר ובעבור זה יוכל ללמוד כל היום אם כן יעשה רצון הבורא יום שלם, אבל אם לא יקבל פרס ויצטרך לעסוק במשא ומתן אם כן לא יעשה רצון הבורא רק מקצת היום.

וְשָׂרַח אֶחָתָם • הנכדה היחידה שזכתה להימנות במנין השבטים, מה היה זכותה?

(מו, יז) וּבְנֵי אֲשֵׁר ... וְשָׂרַח אֶחָתָם וְגו'.

צריך להבין במה זכתה שרח שנזכרה במנין השבטים, מה שלא זכתה אף אישה [מלבד דינה]. וכן במנין בני ישראל שבפרשת פנחס (במדבר כו, מו) היא נזכרת. ואכן ענינים רבים נזכרו בחז"ל בשבחה של שרח בת אשר, ומקצתם הובאו בדברי ת"י:

וְשָׂרַח אֶחָתָהוֹן, דְּאֶדְבַרְתּ פֶּדּ הִיא קְיָמָא לְגַנְנִיתָא עַל דְּבִשְׂרַת לְיַעֲקֹב דְּיוֹסֵף קַיָּם, הִיא שְׂוִיבַת לְיִתְבֵּי אָבִל מִן דִּין קְטוֹל בְּיוֹמֵי יוֹאָב.

[ושרח אחותם, שהובלה בחייה לגן עדן, על שבשרה ליעקב שיוסף חי, והיא שהצילה את יושבי אבל מדין מיתה בימי יואב].

ראשית ת"י מונה שהיא נכנסה בחיים לגן עדן, וכן מובא בילקוט שמעוני (יחזקאל רמז שסז) ובמסכת דרך ארץ זוטא (פרק א) ששרח נמנית בין תשעת האנשים שנכנסו חיים לג"ע¹⁴. ות"י תולה זאת

שימוש לאדם, וזה כמו שבטו של זבולון שהיו משמשים את אחיהם בני יששכר.

הסכם יששכר וזבולון היה קיים כבר בעת שירדו מצרימה

מדברי ת"י אלו למדנו ב' דברים: א. שאמנם בתורה מצאנו שהסכם יששכר וזבולון היה בין השבטים יששכר וזבולון בעת שהלכו במדבר, ועל כך אמר משה בפרשת וזאת הברכה 'שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך'. אך כאן מובאר בת"י שההסכם היה מיושם כבר בין בני יששכר וזבולון בשעה שירדו מצרימה.

דבר זה מיישב את התימה על האפשרות שהסכם זה נעשה בין השבטים במדבר, מדוע הוצרכו לערוך הסכם כזה במדבר בעת שממילא יכלו כולם לעסוק בתורה מכיון שלא היו כל דאגות פרנסה. אך להנ"ל מיושב שהסכם זה לא נוצר בין השבטים במדבר, אלא כבר היה לעולמים מימי אבותיהם.

וראה באילת השחר פרשת וזאת הברכה, שעסק בשאלה זו והוכיח מהזוה"ק שהסכם יששכר וזבולון היה גם בין יששכר וזבולון בני יעקב עצמם.

ג' השיטות האם יששכר נחסר וכמה חלקו של זבולון מכה ההסכם

עוד יש להוכיח מת"י אודות השאלה הגדולה האם יששכר מגרע משכרו במה שמשותף עם זבולון. דהנה יש בזה ג' שיטות:

א. בש"ך (ע"ד הרמ"א יו"ד ריש סימן רמו) כותב שאופן החלוקה הוא שיחלקו השכר לאמצע - כלומר שהשכר של שניהם מתחלק בשווה. ויששכר יקבל חצי מהרווחים של זבולון וזבולון מקבל חצי משכר הלימוד. וכן דעת הבית יוסף (תשובת אבקת רוכל סי' ב'). וכן במשך חכמה בפרשת ויחי (מ"ט ט"ו) נקט דחלקו של יששכר מתמעט ופירש הכתוב "ויהי למס עובד" **דיששכר משלם מס לזבולון מתורתו**. וראה באגרות משה (יו"ד ח"ד סי' ל"ז) שהאריך להוכיח כדעה זו.

מאיךך ידועה שיטת האוה"ח (פרשת כי תשא) שאין יששכר גורע מאומה משכרו ושניהם מקבלים שכרם משלם¹³. וכ"כ הגאון ההפלאה (פתיחה למס' כתובות אות מ"ג). [ובדרך דרש כתב לפרש מה שאחז"ל "שלי שלך שלי עם הארץ" דאם הזבולון חושב דכשם שהוא נותן לת"ח את שלו ונכסיו וממעט נכסיו כך "שלך שלי" וחלקו של ת"ח מתמעט כנגדו הרי זה ע"ה]. והמשיל משל לנר שמדליקין ממנו נר נוסף דאין אורו של הראשון מתמעט.

וישנה דעה שלישיית והיא דעת החיד"א (חומת אנך - וזאת הברכה ועוד אחרונים) שיששכר אינו גורע כלום מחלקו אך זבולון אינו מקבל שכר השווה ליששכר, אלא רק מחצית השכר.

13. מאיךך סתר האוה"ח דברים אלו בספרו חפץ ה' (ברכות ת). עיין בשיעורי מנחת אשר פרשת ויחי מה שביאר בזה.

14. אמנם עיין בתס' (ב"ב קכא); שלדבריו יש מ"ד בגמ' החולק וסובר שלא עלתה בחייה.

ונראה שת"י מפרש מלת "חושים" בשתי דרכים: א. מלשון ריבוי, כדרך שדרשו בגמרא (שם): "שהיו מרובין כחושים של קנה", ופירוש הפסוק הוא - ובני דן רבים. ב: מלשון זריזות ומהירות, ע"ד לשון הכתוב (במדבר ל"ז): 'וַאֲנַחְנוּ נְחַלֵּץ חֲשִׁים', ופירשו רש"י וראב"ע - מהירים (אהבת יהונתן). ולזה מפרש ת"י שבני דן סוחרים זריזים במלאכתם.

אלא שצ"ב מדוע א"כ לא נמנו בכלל השבעים נפש?

אכן בפירוש הטור מבאר את דרשת חז"ל הנזכרת שבני דן רבים כחושים של קנה, שאכן היה לדן בן אחד, ולו נולדו בנים רבים:

פירוש [כמו קנה] שמלמטה הוא אחד ולמעלה מתפצל לכמה קנים, שמבן אחד שהיה לו יצאו רבים.

וכן כתב התוס' רי"ד (ב"ב שם):

אין לפרש שהיו בני דן רבים, שהרי למנין נפשות שירדו למצרים אינו נמנה אלא באחד [ואם היו בני רבים, נמצא שהיו יותר משבעים נפש]. אלא בני של חושים נתרבו כחושים, ועל שם כן נקרא חושים. ומפני שנקרא על שם בניו שנתרבו כתב קרא ובני [כאילו בני דן רבים].¹⁵

ולפ"ז מיושב שאכן היה לו רק בן אחד אשר נמנה בכלל השבעים נפש אך נכדים לא נימנו.

וַיִּפֹּל עַל צְוֹאֲרֵיו וַיִּבֶךְ עַל צְוֹאֲרֵיו • יעקב השתחוה ליוסף ובגלל זה נתקצרו שנותיו

(מו, כט) ... וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל צְוֹאֲרֵיו וַיִּבֶךְ עַל צְוֹאֲרֵיו עוֹד.

מלשון הפסוק לא ברור מי נפל על צואר מי ומי זה שבכה, האם יוסף על יעקב או להפך. רש"י נוקט שהכוונה ליוסף, וטעמו לפי שכל הפסוק עוסק ביוסף, כפי שנראה מראשו: 'וַיִּפְּסֹד יוֹסֵף מִרְכַּבְתּוֹ וְגו', וזה אינו מדרך הלשון שיפתח באחד ומיד יעבור אל אחר (מזרחי).

אבל הרמב"ן מפרש שיעקב הוא שנפל על צוארי יוסף:

והנכון בעיני כי כבר היו עיני ישראל כבדים קצת מזוקן, וכשבא יוסף במרכבת המשנה ועל פניו המצנפת כדרך מלכי מצרים, לא היה ניכר לאביו וגם אחיו לא הכירוהו, לפיכך הזכיר הכתוב כי כאשר נתראה אל אביו שהביט בו והכירו נפל אביו על צוארו

בכך שהיא בישרה ליעקב שיוסף חי¹⁵, ובגין כך זכתה לחיים, מידה כנגד מידה (אהבת יהונתן בשם ספר הישר). אכן האהבת יהונתן העיר שלהלן (מט, כא) כתב ת"י שנפתלי הוא שבישר ליעקב, וצ"ע.

ומ"ש שהיא הצילה את יושבי אֶבְל נמצא בב"ר (צד, ט)¹⁶, ומובא שם (לחד פירושא) שהיא השלימה את מנין שבעים נפש שירדו למצרים.

מכל זה נראה ששרח לא הייתה אשה רגילה ונקשרו בה עניני מופת, ומשום כך פרסמה הכתוב, וזה מה שבא ת"י לרמז במה שהוסיף על הפסוק. והדברים מבוארים במדרש קדמון המובא בצרור המור בפרשתנו:

רבי יוסי אומר שרח בת אשר היתה מבאי מצרים ומבאי הארץ. ולפי שזכתה ליכנס לארץ ולישב שם שנים רבות מרוב צדקתה קראה הכתוב אחותם. ובכל מקום היא נמנית עם אחיה כשם שהיה לאחיה שם בארץ. כך היה לה שם שנכנסה לשם. והיא אותה אשה חכמה שמסרה לשבע בן בכרי ביד יואב ובסוף נכנסה לחיים בגן עדן.

תוספת מעניינת על אופן כניסתה של שרח בת אשר לגן עדן בעודה בחייה, יש בת"י בפרשת פנחס (במדבר כו, מו) ששרח הובלה לגן עדן על ידי ששים רבוא מלאכים. וראה בגליון פרשת פנחס מנין לתרגום יונתן שהונהגה במנין זה של מלאכים לא פחות ולא יותר.

וּבְנֵי דָן חֲשִׁים • האם לדן היה רק בן אחד?

(מו, כג) וּבְנֵי דָן חֲשִׁים.

יש לתמוה שהפסוק פתח ב"ובני" - לשון רבים, ולא הזכיר אלא בן אחד ושמו חושים? ואכן הגמ' (ב"ב קמג:): למדה מכאן - לחד פירושא - שדרך אנשים לכנות בן יחיד כבנים רבים. אמנם האב"ע והחזקוני פירשו באופן אחר ששני בנים היו לדן, ולכן כתוב "ובני" בלשון רבים, ומת האחד ולא הזכירו הכתוב. אך ת"י מפרש בדרך אחרת:

וּבְנֵי דָן זְרִיזִין וְאִמְפּוֹרִין וְלִית סְבוּם לְמַנְיָהוּם. [ובניו של דן זריזים וסוחרים¹⁷ ואין מספר למנינם].

ת"י מפרש שבאמת בנים רבים היו לדן, ולא מנאם הכתוב לפי שהם רבים מספור, וממילא "חושים" אינו שם אדם אלא תואר, וכדלהלן.

15. כן מובא ברש"י (שמואל ב' כ"ט), ונזכר בספר הישר ס"ז.

16. וראה שמואל ב, כ כל מעשה זה בפרטות.

17. כך פירש בערוך (אמפר).

18. אך מהתוס' שם (ב"ב קמג: ד"ה שהיו) משמע שאלו בניו של דן גופו, אלא שנולדו לו אחר שירדו למצרים (ומנין שבעים נפש קאי על זמן הירידה), ונקרא כן על שם העתיד.

רק אדמת הכהנים לא קנה • יוסף הכיר טובה לכמרי מצרים

ובכה עליו עוד, כאשר יבכה עליו תמיד עד היום הזה
כשלא ראהו. ואחר כך אמר אמותה הפעם אחרי
ראותי את פניך (יעו"ש עוד בארוכה).

בת"י מבאר כדרך המובאת ברש"י, אך מוסיף פרט חדש:

וקדם דאשתמדעה אביו, סגד לה, ואתחייב למהוי שנוי
קטיעו ותהא, ואתחמי לה ודכו על פדיקת צורה, ובקא
על צורה טוב על דסגד לה.

הסוגריים העגולות הוכנסו להבנת הענין ואינם מת"י

[וקודם שהכירו אביו, (ממרחק סבר שהוא פרעה) השתחוה
לו, (יעקב ליוסף) ונתחייב (משום כך יוסף) שיתקצרו שנותיו,
והתחרט על כך, (יעקב) ונראה לו (יוסף) ודכו על פרקי
צוארו, ובכה (יוסף) על צוארו ביותר על שהשתחוה לו].

(מוז, כב) רק אדמת הכהנים לא קנה כי חק לפהנים
מאת פרעה ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה על
כן לא מכרו את אדמתם.

מדוע זכו הכהנים לכבוד הזה מאת יוסף?

לחוד ארעא דכמריני לא זכו, מן בגלל דחמוז לה
זכותא בזמן דבעא דבונה למקטלה ושיזבנהי מן דין
קטול, וברם ארום חולקא אמר למתיקבא להום מלות
פרעה ואכלין ית חולקהון דיהב להון פרעה, בגין כן לא
זבינו ית ארעהון

[מלבד אדמת הכמרים לא קנה, בגלל שראו לו זכות בזמן
שרצה אדוניו (פוטיופר) להרגו, והצילוהו מדין מוות. אבל
חלק אמר לתת להם מלפני פרעה, ואכלו את חלקם שנתן
להם פרעה, בגלל זאת לא מכרו את אדמתם].

ת"י מבאר, שיוסף הכיר כאן טובה לכהנים שהצילוהו ממות
כשפוטיופר ביקש להרגו אחר שאשתו הראתה לובן של ביצה
על מיטתה. ופוטיופר לקח זאת לכמרים אשר בדקו ואמרו שזה
לובן של ביצה ויוסף לא חטא, ולכך לא הרגו אלא שמו בבית
האסורים כדי לא להוציא שם רע על בניו, כפי שכתב ת"י לעיל
(לט, כ ובפרושנו שם).

וכן מובא בשכל טוב (פס' מז): "למה הסכים יוסף עם פרעה לתת
בר לכומרים חנם, לפי שהם ראו לו זכות במעשה אשת פוטיופר"²¹.

אמנם קשה שלדברי ת"י יוסף הוא שיזם הטבה לכהנים, ואילו
מלישנא דקרא 'כי חק לפהנים מאת פרעה' - משמע שזו תקנה
ישנה שתיקן פרעה, כך הקשה הפענח רזא בשם ר"י מאורליאנס,
ותירץ שיוסף הוא שהשתדל אצל פרעה שייטיב עם הכהנים²².

לדברי ת"י, בתחילה השתחוה יעקב ליוסף לפני שהכירו, וכמבואר
בספר הישר שיוסף חשב לראשו כתר של פרעה שנתן לו לכבוד
מעמד זה, ומשום כך קודם שראהו יעקב מקרוב סבר שהוא פרעה
והשתחוה לו. ובגלל זה נענש יוסף ונתקצרו ימיו. ובסיבת זאת
נפל יוסף על צוארי אביו ובכה.

אמנם יש שהבנו בדברי ת"י הבנה אחרת, ראה הערה¹⁹.

מה שכתב ת"י שבגלל שיעקב השתחוה ליוסף, נתקצרו ימי יוסף
- לא נמצא כן במפורש בחז"ל, אבל מצינו בכ"מ שנתקצרו ימיו,
ומטעמים שונים. בברכות (נה), מובא:

מפני מה מות יוסף קודם לאחיו²⁰ - מפני שהנהיג
עצמו ברבנות.

ובפרקי דר"א (פ"ח) מובא:

ר' ישמעאל אומר, עשרה פעמים אמרו בני יעקב
ליוסף "עבדך אבינו", ושמע יוסף ושתק ושתיקה
כהודאה דמייא, לפיכך נתקצרו מחייו עשרה שנים.

ובמדרש תימני מכת"י (מובא בתו"ש ס"י קעו) מובא פירוש נוסף:

מפני מה נתקצרו שנותיו של יוסף? מפני שלא ירד
מעל המרכבה מפני אבא, אלא אמר ויפל על צואריו
מעל המרכבה.

19. בקטורת הסמים פירש באופן הפוך את דברי ת"י, שקודם שהכירו אביו השתחוה יוסף לאביו ובגלל זה נענש שיתקצרו ימיו היות וזלזל בכבוד המלוכה, ועבר על דבר החלום
שהוא נבואה שהשמש שהיא יעקב תשתחוה לו. ולכן התחרט ונפל על צואריו של יעקב ובכה על כל עוד.

20. ראה ת"י על שמות ו, א.

21. מדרש דומה מובא בפירושי בעלי התוס' בפסוקנו, אלא ששם זה לא היה אחר מעשה אשת פוטיופר, אלא כשבאו להכתירו למשנה לפרעה קמו עוררים על כך, כיצד ימליכו עליהם
מי שחטא באשת אדונו, ואז הוכיחו הכהנים את חפותו.

22. בספר חסידים (מרגליות, סימן רצג) שאל לאיזה צורך נכתב סיפור זה בתורה, וביאר שמכאן למדים שתלמידי חכמים העוסקים בתורה יומם ולילה פטורים ממיסי העיר: "הנה